

SANAT VE AYAKKABILAR

ART and Shoes

Doçent. Serkan ÇALIŞKAN

KIKLARELİ Üniversitesi, Lüleburgaz Meslek Yüksekokulu, Tasarım Bölümü, Kırklareli/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1309-4574>

ÖZET

Bu makale, asırlardır insanlığın kullandığı bir nesne olarak ayakkabıyı, bir nesne olmanın dışında, çeşitli bağlam ve yan anlamlarda sanat eserlerine yansımaları araştırmaktadır. Aristoteles'ten günümüze birçok düşünürün tartıştığı nesne ve özne ilişkisi, bu makalede öncelikli olarak Rene Decartes ve Karl Marks'ın açıklamalarıyla ele alınmaktadır. Bununla birlikte sanatsal pratiklere değinen bu makalede, Van Gogh'un "Ayakkabılar"ı Martin Heidegger'in açıklamalarıyla ele alınırken, 1960 sonrası sanat pratiklerinin çeşitliliği de göz önünde bulundurularak, Andy Warhol'un "Shoes Diamond Dust", Nayland Blake'in "Lap Dog", Lisa Milroy'un "Shoes", Mona Hatoum'un "Still Performance" ve Sigalit Landau'un "Salted Lake" eserleri, kimlik, göç, cinsiyet kuramları bağlamında ele alınmıştır. Ayakkabı imgesine Türkiye perspektifinden bakan Şakir Gökçebağ'ın "Misafirler II" adlı eseri göç, kimlik ve mülteci kavramlarını ele almaktadır. Vahit Tuna'nın kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetlerini ele aldığı "İsimsiz" adlı eseri de bu makalede yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Ayakkabı, Nesne

ABSTRACT

This article studies shoe, that is an object that has been used by humanity for centuries with its reflections on artworks in various contexts and connotations other than being an object. The relationship between object and subject discussed by many thinkers from Aristotle to today was discussed primarily with statements of Rene Decartes and Karl Marx. In addition, in this article that studies artistic practices "Shoes" of Van Gogh were assessed with explanations of Martin Heidegger while considering variability artistic practices post-1960, "Shoes Diamond Dust" of Andy Warhol, "Lap Dog" of Nayland Blake, "Shoes" of Lisa Milroy, "Still Performance" of Mona Hatoum, and "Salted Lake" of Sigalit Landau were discussed in the context of identity, migration, and gender theories. "Misafirler II" of Şakir Gökçebağ that approaches the image of shoe from the perspective of Turkey discussed the concepts of migration, identity, and refugee. This article also includes Vahit Tuna's work titled "İsimsiz" discussing violence against women and femicides.

Key Words: Art, Shoes, Object

1.GİRİŞ

İnsanlık, çağlar boyunca nesnelere çevrilmiş dünyada yaşamış ve bu süreçte (özellikle felsefe aracılığı ile) etrafını saran nesnelere anlamını sorgularken kendi (özne) varlığının anlamını da sorgulamıştır. Bu bağlamda, Aristoteles'ten modern felsefeye kadar birçok düşünür, nesnenin ne olduğu sorusuna çeşitli yanıtlar verdiği görülmektedir. Bu yanıtların en başında nesnenin özne ile kurduğu ilişki önem bulmuştur. Özne düşünen, hisseden bir varlıkken, nesne de özne tarafından düşünülen, hisseden ve tanımlanan edilgen bir varlığa dönüşmektedir. "Öznenin nesneyi yani kendisi dışında varolan her şeyi kendi bilme koşulları ile kavramı gerektiği inancının modern dönemde Descartes ile birlikte felsefi bir söylem olarak karşımıza çıktığını söyleyebiliriz" (Kahraman, 2018:130). Bu bağlamda, Decartes'ın meşhur teorisi "Düşünüyorum öyleyse varım." noktasından çıkışı, kendi varlığını bulabilmek için, bütünsel olarak evrendeki nesnelere konumunu da belirleyici bir önemi olduğuna dair söyleme dönüşür. Karl Marks ise özneyle nesnenin teorik ilgisini vurgulamaktadır. "Nesneyle kurulan teorik ilişki, hem özne açısından hem de nesne açısından dolaysız bir ilişki değildir. Özne, kendi fiziksel ve zihinsel enerjisini harcayarak nesneyle pratik ilişki içine girer ve onunla birliğini kurar. Bu etkinliğin dolayısıyla da nesneyle kurduğu birliğin bilincine varır, yani bu etkinlik nesneyi biçimlendirdiği kadar öznenin de biçimlenmesini sağlar (Marx, 1978, s. 13) Böyle bir bilinç onu, daha farklı etkinliklere, nesneyle-nesnelere-kurulacak daha farklı birliklere yöneltir" (Demircan, 2013:71).

Özne-nesne ilişkisi sanat eserinin de sorunsalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanat tarihine bakıldığında da mağara dönemi resimlerinden günümüze birçok yapıtın nesneyle ilişkisi gözlemlenebilmektedir. Sanat eserindeki nesne, felsefenin dayanaklarının dışında bir ontolojik oluş sergilemektedir. Fakat bununla birlikte, birçok düşünür sanat eserlerindeki nesnelere odaklanmış, metinler ortaya koymuştur. Örneğin, Immanuel Kant *Yargı Yetisinin Eleştirisi* adlı eserinde, Martin Heidegger *Sanat Eserinin Kökeni* adlı eserinde, Gilles Deleuze *Francis Bacon-Duyumsamanın Mantiği* adlı kitabında ve Jacques Derrida *The Truth in Painting* adlı eserinde ve de konumuzun dışında olduğu için anmadığımız birçok düşünür özne-nesne ilişkisi ve sanat eseri ilişkisine değinmektedir.

Sanat tarihinde birçok yapıtın içeriğinde (konusu veya değil) nesnelere değinmektedir. Bu açıdan bakıldığında da eserdeki nesnelere zaman zaman sembolizm aracısı olmuştur; özellikle Neo-Klasik natürmortlar göz önüne alındığında baskın bir sembolizm etkisi görülmektedir. Söylenmeyen ya da söylenemeyen şeyler, nesnelere aracılığı ile sanat eserlerine aktarılmıştır. Bununla birlikte, Sürrealizmde nesnelere etkin bir şekilde sanatın anlatıcısı olmuştur. Diğer yandan nesnelere sanat eserinin araçsallaştırılmasını sağlayan “şeyler” de olmuştur ki Kavramsal sanat ve çağdaş sanat olarak adlandırdığımız postmodern çağda nesnelere önemli bir rolü olduğu görülmektedir.

2. SANAT VE AYAKKABILAR

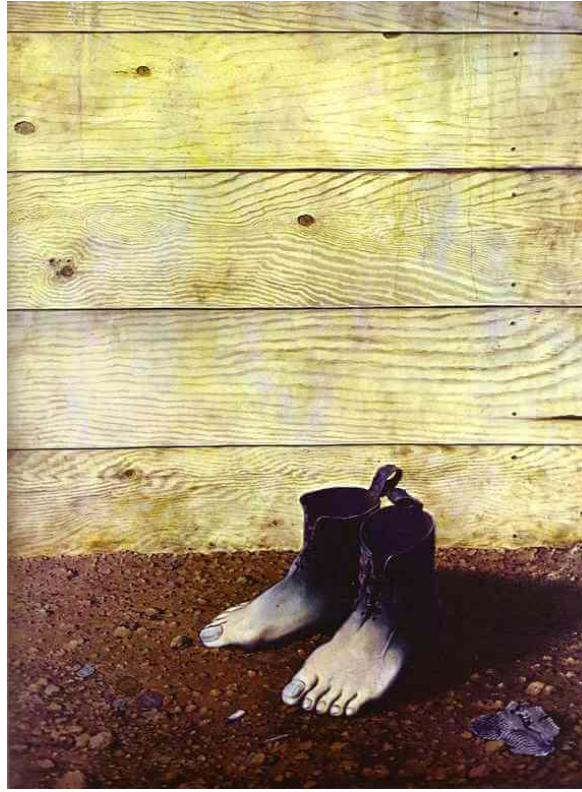
Martin Heidegger *Sanat Eserinin Kökeni* adlı kitabında, eser ve hakikat, sanat ve hakikat gibi bağlamlarda sanat ve nesnenin ontolojisini tartışırken sıklıkla Van Gogh’un çiftçi ayakkabıları resmine değinir. Bu esere odaklanmasının nedeni Heidegger’in varlığın hakikati bu nesne ile ortaya koyulduğuna dair düşünsel sürecinden kaynaklanmaktadır. Yani nesnenin nesne olması onun araçsallaşmasıyla ilintilidir. Fatih Tepebaşı makalesinde Heidegger’in nesne eser ilişkisini yorumlarken şöyle demektedir: “Ona göre varlığın hakikati bunlarda kendini sanat eserine koymuştur. Burada “koyma” eserde durdurmak anlamındadır. Bir varlık, örneğin bir çift ayakkabı eserde kendi varlığının aydınlığına bürünür. Varoluşun varlığı kendi görünümünün sürekliliğine bürünür” Sanat eserinin mahiyeti, varoluşun hakikatini işe koymasında, yani onu etkili kılmasında yatar. Eser mekan olarak bir dünyanın açılmasıdır, burada hakikatin nasıl var olduğu yani varlığını nasıl etkili kıldığı görülür (Tepebaşı, 2003:105.106). Bu açıklamalar bağlamında Van Gogh’un çiftçi ayakkabılarına tekrar baktığımızda, sanatçının araç olan ayakkabıyı sanat nesnesine dönüştürmesi, çiftçi kadının hayatına dair izlenimleri düşünmemize neden olmaktadır. Diğer bir deyişle, sanatçı ayakkabılardan ziyade çiftçi kadının yaşamını anlatmaktadır.



Resim 1. Vincent Van Gogh “Ayakkabılar”, 38.1 x 45.3 cm., Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1886.

Daha önce de söylenildiği gibi Sürrealizm akımında nesnelere dikkat çekici bir şekilde önemli görünmektedir. Sürrealizm akımının birincil referans noktası Sigmund Freud’un bilinçaltı kavramıdır. Teoride bireyin günlük hayatta yaşadığı her şeyin bilinçaltına atıldığı ve orada kalan “bilginin” bir şekilde bireyin yaşamında önemli bir rol üstlendiğine dairdir. Sürrealist sanatta da, yapıt öznel olanın yani sanatçının bilinçaltı ile kurduğu psişik alan üzerinden inşa edilse de, nesnelere, bakanın (izleyicinin) aklını

yönlendiren birer ipucu şeklinde karşımıza çıkmaktadır. İzleyiciyi manipüle eden, yönlendiren, düşünsel bir “baskı” alanıdır. Ahu Antmen’e göre: “Gerçeküstücülerin bilinçaltına, rüyalara, görünen gerçekliğin, aklın ötesine yönelik arayışları, ahlaken iflas ettiğini düşündükleri bir kültürel ve toplumsal yapının sınırlarını aşabilmekle ilgilidir. Psikanalize olduğu kadar, Marksizme duydukları ilginin temelinde de bu vardır; toplumu ve bireyi, tarihsel gerçeklik diye sunulan tarihsel aldatmacaların zincirinden kurtarmak misyonundan hareket etmişlerdir” (Antmen, 2008:135). Böylesi bir misyon hedeflendiğinde, toplumsal normlara karşı geliştirecekleri söylem açısından önemlidir. Sanat bir yönlendirme aracına dönüşürken, izleyiciyi manipüle eden, düşünsel bir “baskı” alanına da dönüşmektedir. Bu bağlamda Belçikalı sanatçı Rene Magritte Sürrealist akımında günlük sıradan nesnelere kullanması adına önemlidir. Pipo, yumurta, şapka, kuş kafesi, oyuncak tren gibi çoğaltılabilecek birçok nesneyi, resmin öznesi haline getirdiği görülmektedir. Magritte’in kullandığı nesnelere sıradan görünse de rastlantısal değildir. İçerisinde işlevi değiştirilmiş nesnelere bulunan resimler, düşüncüyü belli bir yöne sürükleyen “anlamlar” barındırmaktadır. Sanatçının “Ayakkabı ve Ayaklar” adlı çalışmasında ironik bir şekilde iki ayrı “şeyin” bir bütünlük içerisinde sergilendiği görülmektedir. Daha önce Van Gogh örneğinde açıklanmaya çalışılan ‘araçsallaşan’ nesne, Magritte’in eserinde bütünleşmektedir. Diğer bir deyişle, çiftçi kadının ayakkabısı ve ayağı aynı bağlamı içermektedir ve böylece araçsallaşma kendi kendine kurulmuş olur. İzleyici, ayakkabı ve sahibini dolaylı anlatım olmadan doğrudan karşısında görür. Yorumla açık olan bu çalışma, herkeste farklı bir anıya ya da imgeyi çağırabileceği veya daha önce de değinildiği gibi “düşüncenin dikte ettirdiğinden” uzaklaşmaya da başlayacaktır. Bu noktada Jacques Derrida’nın yorumu önemlidir Derrida’ya göre: “Anlamını bulan her ifade, başka bir bir anlama gönderme yapmadan anlam kazanamaz. Göstergeler her zaman bir bağlamdan diğer bağlama geçerek, tarihsellik içinde anlam kazanırlar ya da atfedilen anlamdan farklılaşarak başka bir anlam ifade ederler” (Can, 2016:17).



Resim 2. Rene Magritte “The Red Model”, 56 x 46 cm. Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1935.

Ayakkabının sanat eserinde karşımıza çıktığı bir diğer sanatçı Andy Warhol’dur. Ancak Warhol’un sanatında, popüler kültürün bir yansıması olarak ayakkabılar görülmektedir. Pop Sanatı halihazırda bulunduğu çağda toplumun bir yansıması olarak görülmektedir. Ve Warhol, tıpkı ünlü isimlerin portrelerinde yaptığı gibi, nesneyi ikonik bir hale getirmekte ve bir fetiş nesnesine döndürmektedir. yine, daha önce yoksul çiftçi kadının ayakkabılarını resmeden Van Gogh’un aksine, yoksulluk ve işçi sınıfının tam zıddı bir görüntü sergiler “Shoes Diamonds Dust” serisi. Baudrillard’a göre: “Warhol’da her şey yapaydır: Nesne yapaydır, çünkü özneye değil, yalnızca nesne arzusuyla ilintilidir. Burada görüntü yapaydır, çünkü estetik bir taleple değil, yalnızca görüntü arzusuyla ilintilidir”(Baudrillard, 2012:101).

Bununla birlikte Warhol'un ayakkabı serisi bir "Queer" anlatı örneği olarak görülebilir. Birinci kuşak feminizm ile birlikte cinsiyet rolleri, cinsel özgürlük ve kadın haklarını içeren birçok tartışma gündeme gelmiş ve bu tartışmalar LGBTİ+ bireylerin de haklarını aramaya başlamasına dayanışma bağlamında referans olmuştur. Sanatçının ikonikleştirdiği ayakkabıların Drag Queen'lerin sıklıkla kullandığı, abartılı yüksek topuklar, parlak renklerle 'queer' sahne kültürüne göndermelerde barındırdığı düşünülebilir.



Resim 3. Andy Warhol, "Diamond Dust Shoe Serisi", 101 x 152 cm, Serigrafı Baskı, 1980.

Tüm bunların dışında, özne ve nesne ilişkisi sanatı başka bir bağlamda da etkilemektedir. Sanat eseri, ister içeriğinde bir nesne barındırsın ya da barındırmasin, isterse soyut sanat olsun, sanat eseri kendi varlığı bağlamında başlı başına bir nesnedir. Kavramsal sanat ile başlayan nesne kullanımı, sanat pratiklerinde büyük bir değişiklik olduğunu göstermektedir. Nesnenin bir yüzey üzerinde resmedilmesinin ötesine geçerek nesne doğrudan sanat eserinin öznesi olmaktadır. Diğer bir deyişle, sıradan, olağan, her an karşımıza çıkacak türden bir nesne, sanatın öznesi olmaktadır. Yine bununla birlikte; 1960'lar sanatsal dönüşümler kadar düşünsel dönüşümler açısından da önemlidir. Birinci kuşak feminizm ile kadının toplumdaki rolleri, kazanılan haklar adına önemlidir. Bu düşünsel hareketlilik 1980'lere gelindiğinde 'kimlik' temelli tartışmaların öne çıktığı ve sanatçıların bu konuda kendini rahatça ifade etme olanağına sahip olduğunu vurgulayan Ahu Antmen'e göre: Kavramsal sanatın stratejilerini sürdüren kimlik odaklı sanatın başlıca özelliği, sanatı kimlik politikalarının bir aracı haline getirmesidir. Toplumdaki ırk, sınıf, kültür, cinsiyet ya da cinsel kimlik ayrımcılığına yönelik ipuçları veren kişisel deneyimlerin dile geldiği bu türde sanat, erkek/kadın, siyah/beyaz gibi zıt kavram çiftleri şeklinde yapılanmış Batı kültürünün, bazılarını her seferinde nasıllı 'öteki'leştirdiğini gözler önüne sermiştir. 1980'lerden günümüze kimlik politikaları bağlamın içinde çalışan çok sayıda sanatçı, bir yandan Batı dünyasının açık ya da örtük ayrımcı politikalarını görünür kılmak, öte yandan dilsel ve ideolojik olarak içselleştirilmiş bir "öteki" düşüncesinin birey üzerindeki psikolojik yansımalarını irdeleyen yapıtlar üretmişlerdir" (Antmen, 2010:7). Bu açıklamalar ışığında, ayakkabıyı kimlik merkezli elen ve 1980'lerde bu konuda eserler üreden Lisa Milroy, Mona Hatoum ve Naylan Blake çalışmaları dikkat çekicidir.

Andy Warhol ile ilişkilendirilebilecek fakat daha çok kadın konusuna odaklanan Lisa Milroy'un 1980'lerden başlayan sanat üretimi, çoğunlukla nesnelere üzerinden oluşmaktadır. Cilalı, parlatılmış ayakkabıların cinsiyet kavramıyla ilişkili olduğu açıktır. Milroy ayakkabıları cinsiyetin uzantısı ve bu açıdan da cinsiyetin belirleyicisi olarak göstermektedir. Warhol'un parıltılı ayakkabılarının aksine, sıralı, düzenli bir şekilde gösterilen ayakkabılar, kadın kimliği üstüne düşünmeye alan açmaktadır. Bunun dışında Lisa Milroy kendini bir natüremort ressamı olarak tanımlamaktadır ve çalışmaları hakkında şu yorumları yapmaktadır: "Resimlerimde, ayakkabı ve gölge, kendisini resmetmek için bir metafor işlevi görüyor. Ayakkabı / gölgeyi boyayarak, şimdiki zaman ve geçmiş, yaşam ve ölüm, kaybolma ve olma duygusunun tetiklediği güçlü bir duyguya dokunuyorum. Resimlerimdeki tüm imgeler, "ayakkabı ve gölgede" bulunan kavramsal anlayış ve duygusal enerjiden besleniyor" (Lisa Milroy, 2011:1).



Resim 4. Lisa Milroy, “Shoes”, 175 x 226 cm. Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1985.



Resim 5. Mona Hatoum, “Still Performance”, Performansa Ait Fotoğraf, 1985.

Nesne bazlı sanat, performans, video sanatında etkileşimli bir şekilde görüldüğü gibi, günümüz sanatında da etkisini sürdürmektedir. Bu açıklamalar bağlamında Mona Hatoum'un “Performance Still” adlı çalışması önemlidir. Mona Hatoum'un 1985 yılında Londra, Brixton sokaklarında gerçekleştirdiği performansı gündelik yaşam pratikleri ve iktidar çatışması üzerinedir. 1980'li yıllar Brixton'da sıklıkla etnik kökenli çatışmalar ve polis müdahaleleri gerçeklemiştir. Kendisi de bir “öteki” olan sanatçı, Dr. Marten marka ayakkabıların bağcıklarını ayağına bağlayarak yaklaşık bir saat yürümüştür. Dr. Marten ayakkabı markası o dönemde polisin kullandığı ayakkabılardandır. Bu bağlamda sanatçı, iktidarın oluşturduğu baskıyı vurgulamakta ve eleştirmektedir. “Sanatçı sokakta yürüme edimini, gündelik yaşamın sıradan bir eylemini, gündelik yaşamı modelleyen bir iktidarın tahakkümüne direnişe dönüştürür. Foucault'un “İktidar her yeredir; her şeyi kapsadığından değil, her yerden geldiğinden dolayı her yeredir. İktidar sürekli, tekrar dayalı, cansız, kendi kendini yeniden üreten bir şeyiyle, tüm bunları sabitlemeye

çalışan sonuçtur” söylemi, Hatoum’un performansı ile baskı mekanizmalarını açığa çıkaran bir pratiğe dönüşür” (Gümüş, 2020:212).

Performans, video, yerleştirme gibi çoklu disiplinlerde eserler üreten Amerikalı sanatçı Nayland Blake’in eserlerinin konusu; cinsiyet, cinsel yönelim, beden, AIDS ve BDSM kültürü gibi kavramları içermektedir. Sanatçının 1987 yılında ürettiği “Lap Dog” adlı eserinde, Mona Hatoum’un eserindeki iktidar temsiline benzer bir “bağlanma” vardır. Hatoum’un eserindeki “bağlanma”, ayak bileklerine ayakkabı bağcığı ile bağlanmış iktidarı temsil eden Dr. Marten ayakkabıları iken, Blake’in iktidar olarak ele aldığı ve temsil ettiği “bağlanma”, bireyin kendi kendine bağladığı bir teslimiyet zinciri olarak karşımıza çıkmaktadır. “Bireysel olan politiktir” söyleminden yola çıkıldığında da, Nayland’ın eseri, toplumun birey üzerindeki tahakkümünden bağımsız ele alınamaz. Bu açıdan bakıldığında da, Nayland, eseri aracılığı ile bireyden yola çıkılan ve topluma varılan bir eleştiride bulunduğunu söylemek mümkündür. Sanatçı hakkında yazı kaleme alan Christopher Knight, eseri hem kölelik hem de BDSM kültürü ile ilişkilendirerek şöyle der: “Zincirler kolayca köleliği ve suçluluğu çağırıştırıyor. Birleşik ayakkabılar kolayca kaçılabilme olasılığını azaltıyor. Ancak, BDSM, gönüllü katılım yoluyla psikolojik keşif lehine zorlamayı reddeder. Her iki yorum da, politik ve cinsellik, gösterişli bir şekilde parlatılmış elbise ayakkabılarının ve cilalı altın süslemelerin önerdiği geleneksel toplumun sıradan ritüellerine karşı duruyor” (Knight,2019:1).



Resim 6. Nayland Blake, “Lap Dog”, Deri Ayakkabı, Zincir, Hazır Nesne, 1986.

İsrail asıllı sanatçı Sigalit Landau göç ve mülteci kavramlarıyla birlikte politik denilebilecek eserler üretmektedir. Fakat onun göç olgusuna bakışı biraz daha farklıdır çünkü çoğunlukla Holokost kavramı ve Naziler tarafından yapılan soykırıma odaklı referans vermektedir. Sanatçının 2011 yılında Venedik Bienal’inde sergilediği çalışmalarda da ayakkabıları kullandığı görülmektedir. Video olarak sergilenen çalışmada sanatçının “Daha önce tuzlu suya batırıldığı ayakkabılar, kalın bir tuz takasıyla kaplanıncaya kadar doğal bir kristalizasyon sürecinden geçmiştir. Daha sonra ayakkabılar Polonya’nın Gdansk (Danzing) kentinde donmuş bir göle götürülmüştür. (Bu bölge savaş süresinde Almanya ile Polonya arasındaki zafere odaklanan bir alandır.) Buzun üzerine yerleştirilen ayakkabılar yavaş yavaş buzu eriterek, gölde bir çukur oluşturarak batmıştır. Ayakkabıların batması melankoli, kontrol kaybı ve hatta “zeminin ayağının altından kaydığı” bir durum olan fiziksel çöküşle bağlantılıdır” (Enrico, 2011:1). Daha önce de değinildiği gibi 1980’ler azınlık kimliklerin kendilerini ifade etmeleri için fırsat buldukları önemli bir dönemdir. 1980’lerin sonu ve 1990’ların başı ile Berlin Duvarı’nın yıkıldığı, Sovyetler Birliği’nin dağılması, Balkanlar’da başlayan savaşlar, Afrika kıtasında yaşanan çatışmalar ve soykırımlarla birlikte Dünya farklı bir konjonktürün içine girmiş, kimlik daha geniş kapsamlı bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Sanatçı Landau’nun da Nazi Almanya’sında yaşanan soykırımın, orada yaşananların bir kez daha hafızalarda yer almasını sağlamaya yönelik görülmektedir. Ayakkabılar bir melankoli ve hüznün hatırası olarak yer alsada, Umberto Eco’ya göre bunun yan anlamları da önemlidir. “İnsanlar arasında bildirimlerin aktarımında olup bitenler kuşkusuz çok farklı şeylerdir; her veri belirtge, tek yönlü olarak açık bir düzgüne gönderme yapmak şöyle dursun, onu bir yankı odası gibi çınlatan yan anlamlarla (connotations) yüklüdür” (Eco, 1993:87).



Resim 7. Sigalit Landau, "Salted Lake", Video, 2011.

Gündelik yaşamdaki nesnelere sanatsal anlatım tercih eden sanatçı Şakir Gökçebağ, bazı eserlerinde ayakkabıyı da kullanmaktadır. Sanatçı ready-made (hazır yapıt) eserleri ile göç, kimlik, aidiyet, yabancılaşma ve temsiliyet gibi kavramları ele almaktadır. Sanatçının hazır yapıtları (nesnelere) Marcel Duchamp'taki gibi doğrudan kullanmadığı, nesnelere amaç ve kullanım sınırlarına müdahale ettiği görülmektedir. Nesneye yönelik yapılan küçük fiziksel değişimler, nesnenin imlediği ifadeyi dönüştürmekte ve yapıbozuma uğratmaktadır. Jacques Derrida göstergenin sadece bir anlama indirgenmeyeceğini dile getirirken, görülenin ardı ve görülenin çoğul olasılıklarına değinmektedir. Gökçebağ'ın ayakkabıları da gördüğümüzün ötesinde anlamlar barındırmaktadır. Buldukları mekanla yeni bir anlam kazanan bu nesnelere, izleyicide farklı olasılıkların ve yan anlamların etkisini bırakmaktadır. Sanatçının 2004 yılına ait "Misafirler II" adlı çalışması, içeriğinde ayakkabılar olması adına, bu çalışmanın konusuna uygun bir örnek olmaktadır. Sanatçı, eserinde izleyici için bazı ipuçları bırakmıştır. Bunlar birer gösterge olarak okunabilir. Birincisi eserin adı; "Misafirler" ile işaret edilen *kalıcı olmama hali* bir tür imgeye dönüşür. Ayakkabıların sahipleri gidecektir fakat bu bir tür *gidememe halidir*. Çünkü vedalaşılan yer vatandır ve giden kişiler birer göçmendir. Gittikleri yere, hedeflerine ulaştıkça *azalmaktadırlar*. Bu azalma, kendi kimliklerinden, yaşam biçimlerinden vazgeçtikleri ve sürekli bir 'öteki' halini aldıkları "misafirlik" sürecine dönüşmektedir. Azalarak devam ettikleri yolculuk bitmek bilmeyen bir misafirlik olmuş ve eve döndüğünde arkada bırakılanların (kesilmiş ayakkabılar) artık eskisi gibi olmayacağına dair notlar barındırmaktadır.



Resim 8. Şakir Gökçebağ, "Misafirler II", Hazır Nesneye Müdahale, 2004

Sanatçı Vahit Tuna 2019 yılında gerçekleştirdiği “İsimsiz” adlı eseriyle, 2018 yılında öldürülmüş 440 kadını anmak adına 440 çift kadın ayakkabısını Yanköşe platformunda sergilemiştir. “Ölen kişilerin ayakkabılarının evlerinin kapısının önüne bırakılması geleneğine de işaret eden bu çalışma, kadına yönelik şiddetin hafızasını tutarak sokağa taşıyor; kamusal bir tartışma ve bilinçlenme için bir aracı olma görevini üstleniyor” (Yanköşe. 2019:1). Kadına yönelik şiddetin arttığı bir süreç olarak günümüz sorununa değinen Vahit Tuna’nın eseri; şiddet vakalarının artmasındaki neden olan günlük yaşantıda eril söylemin durmasına yönelik bir çağrı olarak da algılanabilir.



Resim 9. Vahit Tuna, “İsimsiz”, 440 Çift Ayakkabı, Hazır Nesne, 2019.

3. SONUÇ

Asırlardır insanlığın kullandığı bir nesne olarak ayakkabıyı, bir nesne olmanın dışında, çeşitli bağlam ve yan anlamlarda sanat eserlerine yansımıştır. Bu makalede Rene Decartes, Karl Marks, Jacques Derrida ve Martin Heidegger’den referanslarla özne nesne ilişkisi ve bu bağlamda da bu teorilerin sanat pratikleri ile ilişkisi ele alınmıştır. Makalede eserler kronolojik olarak ele alındığı gibi, değişen sanat anlayışları ve buna yönelik yeni anlam arayışlarına yönelik bir seçki bulunmaktadır. Vincent Van Gogh’un “Ayakkabıları” hem ontolojik hem de yan anlamlar bağlamında sınıf bilincine yönelik okumalara açık olduğu görülmektedir. Daha sonra Rene Magritte’in “The Red Model” adlı ayakkabısı, sürrealist bir resim olarak Van Gogh’un çalışmasının ötesine geçtiği görülmektedir. Daha felsefi bir bağlamda eline alınan eser, ontolojik olarak hem bireyi hem de ayakkabıyı ele alarak yeni bir bağlam oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesi ve Amerika’da seri üretim, reklamcılık gibi olguların artması Andy Warhol’un yapıtlarında, endüstriyel ürünlerin sanat yapıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem Van Gogh hem Magritte’in eserlerinin aksine Warhol, ayakkabıları birer fetiş nesnesi olarak ele almış ve yine serigrafı gibi kolayca çoğaltılabilecek bir teknikle eser üretmiş ve böylece yapıtın biricikliğini de tartışmaya almıştır. 1960’larla birlikte artan ve 1980’lerde daha da yoğunlukla gündemde olan kimlik tartışmaları, sanat pratiklerine de yansımıştır. Bu bağlamda Nayland Blake’in cinsiyet rolleri ve BDSM kültürünü tartışmaya açan çalışması dikkat çekici görülmektedir. Bununla birlikte Lisa Milroy’un eseri hem plastik bağlamda farklılık göstermekte hem de kadın konusunu ele almaktadır. Mona Hatoum ise, diğer örneklerin aksine performans alanında ayakkabı imgesini ele almıştır. Brixton sokaklarında bir saat bileklerine bağcıklarla bağlı Dr. Marten marka ayakkabılarla, iktidar ve öteki üzerine düşünmeye açık bir eser ürettiği görülmektedir. yakın tarihli çalışmalara örnek olarak Sigalit Landau’nun eseri yine kimlik, göç ve mülteci gibi kavramları ele almaktadır. II. Dünya Savaşı’nda jeopolitik bir nokta olan Polonya, Almaya arasındaki bir kentin donmuş gölünde, Naziler’in geçmişte yaptıklarını eseri aracılığı yeniden hatırlatmaktadır. Tuzla kaplı ayakkabının buzu eritip, suyun altına gitmesinden oluşan videoda, seyircide melankolik bir yok

oluşun izlenimini bırakmaktadır. Yine yakın tarihli ve Türkiye’den ayakkabı imgesine bakan ve onu kullanan sanatçılara bakıldığında, Şakir Gökçebağ’ın birçok eserinde ayakkabıyı nesne olarak kullandığı görülmektedir. Bu çalışmada ele alınan “Misafirler II” adlı eseri, göç, kimlik, aidiyet ve temsil sorunsalları çerçevesinde ele aldığı görülmektedir. Türkiye’den diğer bir sanatçı ise Vahit Tuna’dır. Kendisinin çalışması, 2018 yılında Türkiye’de erkekler tarafından öldürülen 440 kadın için bir saygı duruşudur. Aynı zamanda, şiddete uğrayan, öldürülen ve Türkiye için büyük bir soruna dönüşen bu konuyu 440 çift kadın ayakkabısını bir duvara yerleştirerek, tartışmayı gündeme getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Antmen, A. (2008). 20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Antmen, A. (2010). Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Baudrillard, J. (2012). Kusursuz Cinayet, (Çev. N. Sevil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Can, E. (2016). “Anlam Arayışında Derrida’nın Yinelenebilirlik ve Différance Söylemi”, Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, Sayı:27, 16-28.
- Danto, A. (2013). Sanat Nedir? (Çev. Z. Baransel), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Demircan, B. (2013). “Marx’ta Özne Nesne İlişkisi Üzerine”, Mukaddime Dergisi, Sayı:8 65-88.
- Eco, U. (1992). Açık Yapıt (Çev. Y. Şahan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Gümgüm, R. (2020). “Sanatçının Malzemesi Olarak Yürümek.”, Journal of Arts, Cilt:3, 205-218.
- Kahraman, Y. (2018). “Kurucu Öğe Olarak Modern Özne Anlayışının Teşekkülü”, Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, Cilt:31, 128-144.
- Knight, C. (2019). “Review: Nayland Blake Turns Bunnies and Shoes into Meditations on Sex, Power and Prejudice” Los Angeles Times Gazetesi.
- Marks, K. (1978) .Kapital 1 Cilt, (Çev. A. Bilgi), Sol Yayınları, Ankara.
- Tepebaşı, F. (2003). “Heidegger’e Göre Sanat ve Sanat Eserinin Kökeni”, Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı, Sayı 77/78/79, 105-106.

İnternet Kaynakçası

- Enrico E. (2011) <https://vernissage.tv/2011/09/08/sigalit-landau-pavilion-of-israel-venice-art-biennale-2011/> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)
- Milroy, L. (2011). <http://www.lisamilroy.net/c/4/texts/p/442/ivory-lamp-mars-vine-bone-2011-lisa-milroy-catalogue> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)
- Yanköşe Editör, (2019). <http://www.yankose.org/isimsiz-en.html> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)

Görsel Kaynakçası

- Resim 1. <https://www.vangoghmuseum.nl/en/collection/s0011V1962> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)
- Resim 2. <https://www.wikiart.org/en/rene-magritte/the-red-model-1935> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)
- Resim 3. <https://www.guyhepner.com/product/andy-warhol-diamond-dust-shoe-unique/> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)
- Resim 4. <http://www.lisamilroy.net/c/11/shoes> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)
- Resim 5. <https://www.tate.org.uk/art/artworks/hatoum-performance-still-p80087> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)
- Resim 6. <https://tang.skidmore.edu/collection/artworks/1164-lap-dog> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)
- Resim 7. <https://www.youtube.com/watch?v=wxU3a5Zgx8Q> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)
- Resim 8. <https://www.rotka.org/sakir-gokcebag-kurulumlari-gunluk-nesneneler-kullanyor/> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)
- Resim 9. <http://www.yankose.org/isimsiz-en.html> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)

